

CAPUT NONUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit increpare dolos et scelera Judaeorum, ac lamentari eccidium eis impendens: sicut Christus videns civitatem flevit super illam dicens: Si cognovisses et tu, et quidem in hac die tua, quae ad pacem tibi, Lucae, XIX, 41. Primo ergo, optat sibi fontem lacrymarum ad plangendam eandem Hierosolyman. Secundo, vers. 3, arguit Judaeorum dolos et malevolentiam. Tertio, vers. 10, desolationem Hierosolyman depingit. Quarto, vers. 15, ait quod Deus cibabit Judaeos absinthio et felle. Quinto, vers. 17, vocat lamentatrices ad plangendam Jerusalem. Sexto, vers. 21, ait quod mors, id est, Chaldaei, ascenderit per fenestras. Septimo, vers. 23, monet ne glorientur aut sperent in sua sapientia, viribus, opibus, aut in circumcisa carne, sed in Domino (1).

1. Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? et plorabo die ac nocte interfectos filia populi mei. 2. Quis dabit me in solitudine diversorium viatorum, et derelinquam populum meum, et recedam ab eis? quia omnes adulteri sunt, cuncti praevicatorum. 3. Et extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii et non veritatis: confortati sunt in terra, quia de malo ad malum egressi sunt, et me non cognoverunt, dicit Dominus. 4. Unusquisque se a proximo suo custodiat, et in omni fratre suo non habeat fiduciam: quia omnis frater supplantans supplantabit, et omnis amicus fraudulenter incedet. 5. Et vir fratrem suum deridebit, et veritatem non loquentur: docuerunt enim linguam suam loqui mendacium: ut inique agerent, laboraverunt. 6. Habitatio tua in medio doli: in dolo numerant scire me, dicit Dominus. 7. Propterea haec dicit Dominus exercituum: Ecce ego conflabo, et probabo eos: quid enim aliud faciam a facie filiae populi mei? 8. Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum locuta est: in ore suo pacem cum amico suo loquitur, et occulte ponit ei insidias. 9. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut in gente hujusmodi non cleisectur anima mea? 10. Super montes assumam fletum ac lamentum, et super speciosa deserti planctum: quoniam incensi sunt, eo quod non sit vir pertransiens: et non audierunt vocem possidentis: a volvere caeli usque ad pecora transmigraverunt et recesserunt. 11. Et dabo Jerusalem in acervos arenae, et cubilia draconum: et civitates Juda dabo in desolationem, eo quod non sit habitator. 12. Quis est vir sapiens, qui intelligat hoc, et ad quem verbum oris Domini fiat ut annuntiet istud, quare perierit terra, et exusta sit quasi desertum, eo quod non sit qui pertranseat? 13. Et dixit Dominus: Quia dereliquerunt legem meam, quam dedi eis, et non audierunt vocem meam, et non ambulaverunt in ea: 14. et abierunt post pravitatem cordis sui, et post Baalim: quod didicerunt a patribus suis. 15. Idcirco haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Ecce ego cibabo populum istum absinthio, et potum dabo eis aquam fellis. 16. Et dispergam eos in deserto, quas non noverunt ipsi et patres eorum: et mittam post eos gladium, donec consumantur. 17. Haec dicit Dominus exercituum Deus Israel: Contemplamini, et vocato lamentatrices, et veniant: et ad eas quae sapientes sunt, miltite, et properent: 18. festinent, et assumant super nos lamentum: deducant oculi nostri lacrymas, et palpebrae nostrae deflunt aquis. 19. Quia vox lamentationis audita est de Sion: Quomodo vastati sumus et confusi vehementer? quia dereliquimus terram, quoniam dejecta sunt tabernacula nostra. 20. Audite ergo, mulieres, verbum Domini: et assumant aures vestrae sermonem oris ejus: et docete filias vestras lamentum, et unaquaeque proximam suam planctum. 21. Quia ascendit mors per fenestras nostras, ingressa est domos nostras, disper-

(1) Vide analysim cap. praeced.

dere parvulos de foris, juvenes de plateis. 22. Loquere: Haec dicit Dominus: Et cadet mortuum hominis quasi stercus super faciem regionis, et quasi faenum post tergum metentis, et non est qui colligit. 23. Haec dicit Dominus: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, et non gloriatur fortis in fortitudine sua, et non gloriatur dives in divitiis suis: 24. sed in hoc gloriatur, qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum Dominus, qui facio misericordiam et iudicium, et justitiam in terra: haec enim placeat mihi, ait Dominus. 25. Ecce dies veniunt, dicit Dominus: et visitabo super omnem qui circumcismus habet praepitium, 26. super Aegyptum, et super Juda, et super Edom, et super filios Ammon, et super Moab, et super omnes qui attonsi sunt in comam, habitantes in deserto: quia omnes gentes habent praepitium, omnis autem domus Israel incircumcisi sunt corde.

1. QUIS DABIT CAPITI MEO AQUAM? — Hebraeus: Quis dabit capiti meo aquam, et oculum meum venam, aut fontem lacrymarum? q. d. O ulnam totum venam, aut fontem lacrymarum? q. d. O ulnam totum meum cerebrum et caput verteretur in aquas (quo significatur copia), et oculi mei in venas lacrymarum (quo significatur per amittas lacrymarum); ut pro dignitate calamitalem Hierosolyman instantem de flere possem! Ita S. Hieronymus: « Si totas, ait, vertat in fletum, et nequaquam guttae sint lacrymarum, sed abundantia fluminis, non satis digne flevero. » Ita et Rabanus et Hugo, qui volunt haec esse verba Dei; Deus enim loquitur, vers. 3. Melius Theodoretus et alii passim censent esse verba Jeremiae. Vide hic quanta in Jeremia fuerit commissatio et zelus. Vere dixit Nazianzenus, orat. 3: « Proborum virorum lacrymae sunt peccati diluivium, et mundi piammentum. »

Tradunt medici fontem lacrymarum esse cor. Tres enim docent exhalationum in homine esse fontes, stomachum, hepar, cor: stomachum vapores emittit sursum, qui per nares excernuntur; hepatis fumos, per aures; cordis autem per oculos et lacrymas effundi. Fons ergo lacrymarum est cor conjunctum et dolens.

Topologice, haec longe potiori ratione refert S. Bernardus ad gehennae tormenta, serm. 16 in Cant.: « Quis, inquit, dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum, ut preveniam flitibus fletum, et stridorem dentium, et manuum pedumque dura vincula, et pondus catenarum prementium, stringentium, urentium, nec consumentium? Heu me! mater mea, ut quid me genuisti filium doloris, filium amaritudinis, indignationis et plorationis aeternae! »

Harum lacrymarum vim et efficaciam describens S. Laurentius Justinianus, libro De Ligno vitae, cap. IX, exclamat: « O lacryma humilis! tua est potentia, tuum est regnum. Tribunal iudicis non vereris, iudicium tuorum accusatoribus silentium imponas, non est qui te ad Deum accedere velit. Si sola infires, vacua non redibis. Quid plura? vias invincibilem, ligas Omnipotentem, vincias filium Virginis, aperis coelum, fugas diabolum. »

hinc S. Gregorius, lib. V Dialog. cap. XXXIV, et lib. VI Regist. epist. 23: « **AXA**, inquit, suspirans

a patre (Caleb, Josue xv, 18), terram irriguum populi: quia a Creatore nostro, cum magno desiderio quaerenda est lacrymarum gratia. Hinc irriguum suavius accipit anima, cum sese in lacrymis creatus regni desiderio affligit: irriguum vero inferius accipit, cum inferni supplicia fletu pertimescit. » S. Augustinus: « Oratio, ait, ungit Deum, lacryma pungit: illa lenit, haec cogit. »

Hoc donum habuit S. Magdalena flans pro peccatis suis, et lacrymis rigans et lavans pedes Christi: unde ab eo audivit: « Remittuntur tibi peccata tua. »

Vere dixit S. Chrysostomus, hom. 6 in Math.: « Sicut post vehementes imbres, mundus aer ac purus efficitur, ita etiam lacrymarum pluvias serenitas mentis sequitur atque tranquillitas. »

Merito ergo de se testatur Psaltes, Psalm. XLV, 4, dicens: « Fuerunt mihi lacrymae meae panes die ac nocte, dum dicitur mihi quotidie: Ubi est Deus tuus? Haec recordatus sum, et effudi animam meam. »

El Ezech. xxxv, 18: « Nonne lacrymae viduae ad maxillam descendunt, et exclamatio ejus super deducentem eas? A maxilla enim ascendunt usque ad coelum, et Dominus exauditor delectabitur in illis. »

Rursus Psaltes, Psal. LV, 9: « Posuisti lacrymas meas in conspectu tuo; » et Jeremias, Thren. III, 48: « Divisiones aquarum deduxit oculus meus, in contritione filiae populi mei. »

Oremus ergo cum S. Augustino ex imo corde: « Da mihi, Domine, irriguum superius et inferius. Presta mihi hanc gratiam propter te, ut quoties de te cogito, de te loquor, de te scribo, de te lego, de te confero; toties obortis lacrymis in conspectu tuo copiose et dulciter fleam, ita ut efficiantur mihi lacrymae meae panes die ac nocte. Rogo te, bone Jesu, per omnes miserationes tuas, quibus nobis perditis mirabiliter subvenire dignatus es, da mihi gratiam lacrymarum, quam multum desiderat anima mea, » ut plangam peccata mea et proximorum meorum.

INTERFECTOS, — interficiendos a Chaldaeis.

2. QUIS DABIT ME (supple, reperire) IN SOLITUDINE DIVERSORUM? — q. d. Ulinam liceret mihi diversari in deserto, ut solus cum Deo et angelis

versarer, ne viderem tanta hominum scelera! Ita S. Hieronymus et D. Thomas; unde Septuaginta vertunt: *Quis det mihi in solitudine mansuetionem extrinsecam?* id est remotissimum aliquem locum, v. g. eremitium, ubi instar S. Antonii aut S. Pauli eremite dolitescam.

Unde S. Hieronymus in solitudinem suam invitans Heliodorum: « O desertum, inquit, Christi floribus vernans! o solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi civitas magni regis exstruitur! O eremus familiaris Deo gaudens! Quid agis, frater, in saeculo, qui major es mundo? quomodo te teorum umbrae premunt? quamdiu fumosarum urbium carere includi? » Et ad Rusticum: « Mihi oppidum carere, solitudo paradisi est; » et S. Antonius, viso et audito S. Paulo primo eremita (uti in ejus *Vita* scribit S. Hieronymus), ad suos dixit: « Ve mihi peccatori, quia falso monachi nomen gero! Vidi Eliam, vidi Joannem in deserto, et vere vidi Paulum in paradiso. »

Exempla SS. Episcoporum et praedicatorum, qui abdicato officio et gradu, ad solitariam et monasticam vitam configerunt, vide apud B. Petrum Damianum, epist. 9 ad Nicolaum II Pontif.

Allegorie epist. Jeremias latero et quae egerit in deserto gentium, id est in Ecclesia Christi, ait Irenaeus, lib. IV, cap. XLII.

QUIA OMNES ADULTERI SUNT, CORTUS PRAEVARIICATIONUM. — « Adulteri, » tum proprie, tum mystice, id est idololatrae. Apposite hunc locum torquet Theodorus Studita in Moechianos haereticos, qui moechiam, id est adulterium (utpote priore uxore Maria vivente et repudiata) matrimonium Constantini Imperatoris cum Theodote probabant, quasi imperator legibus divinis esset exemptus, nec his obligaretur. Ita enim scribit de conciliabulo Constantinopolitano, in quo anno Domini 809 haec haeresis probata est, ad Leonem III Romanum Pontificem: « Factus est, juxta Jeremiam prophetam, cortex vera praevariicationum, et concilium adulterantium; quod enim ibi propter idolorum fornicationem dictum est, hic per adulterae copulae confirmationem patefactum est. Utrique eundem Dominum spreverunt, illi per leges, hi per Evangelii transgressionem; » et inferias: « Causam vero suam improba defensione praetextunt. Adulterium siquidem conjugii conjunctionem dispensationem esse docerunt. In regibus nihil posse divinas leges definire: eos qui pro veritate ac Justitia usque ad sanguinem restiterunt, ut Procuratorem et Chrysostrum, imitari retant; » et mox: « Quid igitur ad haec, o Beate, attendendum est, nisi Apostolicum illud: Nunc Antichristi multi facti sunt, si divinis legibus et canonicis omnes homines subditi non sumus? Salvus nos, Archiepiscopus Ecclesiae quae sub celo est: per vimus. »

EXTENDERENT LINGUAM SUAM QUASI ARCUM MENDACII. — Ut scilicet ex lingua quasi arcu ejaculatur

sagittas, id est dolos, calumnias, et omne mendacium, quibus fratres et proximos suos transgunt. Ita Theodoretus. Verum S. Hieronymus per mendacium blasphemias accipit in Deum factas, uti Deum non habere providentiam, non curare suam gentem, puta Judaeos: hoc enim tum athei jactabant. Prior sensus planior est, cumque exigit vers. 4. Idem deplorat Psaltes, *Psalm. LXIII, 4*: « Intenderunt, inquit, arcum rem amarum, ut sagittent in oculis immaculatum; » et *Psalm. x, 3*: « Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectos corde. »

3. CONFORTATI SUNT. — Hebraeus, *prevaluerunt, q. d. ut* Valabius: Obtinere dignitates in terra, non per veritatem, sed per malas artes, puta per fraudes et scyophantias, aut, ut Maldonatus, *q. d. De malo ad malum progressi sunt, dolum dolo, fraudes fraudibus nexerunt.*

4. UNUSQUISQUE SE A PROXIMO SUO CUSTODIAT, — nulla inter eos fides est:

Non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est:

sed quisque alium deprimere, calumniari, decipere et evertere nititur. Prudenter sane Agesilas, gentilis licet, teste Plutarcho, quoties audiebat aliquos de aliorum laude aut vitio testimonium dicere, dicebat non minus esse inquirendum quomodo illi loquebantur, quam eorum de quibus loquebantur.

Notent haec illi, qui in aliqua republica congregatione, sodalitate aut religione sociis suis detrahunt, eos calumniantur, deprimunt, et in aliorum odium aut contemptum adducunt: hi sane viperæ sunt, qui viscera fratrum, imo matris, puta congregationis suae, rodunt et lancinant: in quos Dei maledictio, quam Jeremias hic Judaeis comminatur, et praesens et aeterna deservit. Merito sane S. Bernardus, serm. 3 *De dedicat. Eccles.*, tales vocat proditores, qui templum Domini faciunt speluncam demoniorum.

Porro singula verba hie habent pondus et pathos ingens. *Primo*, vers. 3, ait: « Extenderunt linguam suam quasi arcum mendacii, et non veritatis, » *q. d.* Lingua a Deo data est ut sit arcus veritatis et benedictionis; at detractores faciunt eam arcum mendacii et maledictionis. *Secundo*, « confortati sunt in terra, » quia linguipotentis sua dicacitate et facietis omnes post se trahunt, ut ab eorum ore pendeant. *Tertio*, « de malo ad malum egressi sunt, » ab una detractioe ad aliam, ab una calumnia ad aliam progrediuntur. *Quarto*, « me non cognoverunt, dicit Dominus, » non reverentur me legislatorem, nec timent me maledictione vindicem. *Quinto*, « omnis frater supplantans supplantabit: » fratris est fratrem extollere et erigere; at hi deprimunt et supplantant. *Sexto*, « omnis amicus fraudulentem incedet: » simulat se amicos eorum, sed a tergo ostendunt se hostes; in facie laudant, a tergo vituperant. *Septimo*, « vir

fratrem suum deridebit: » non tantum mores capiunt, sed et per contemptum derident et subsannant. *Octavo*, « ut inique agerent laboraverunt: » inquirunt omnia, examinant omnes ut audiant quod capiant, satagunt ut fratrem in vilipendium et odium apud omnes inducant. *Nono*, « habitatio tua in medio doli, » pleni sunt dolis, iisque undique circumcincti, ut habitans cum eis illos evadere nequeat. *Decimo*, « sagitta vulnerans lingua eorum: » ex improvis ledunt et penetrant ut sagitta.

6. HABITATIO TUA IN MEDIO DOLI. — Sunt verba Dei ad Jeremiam, *q. d.* Tu habitas inter homines dolosos, qui linguam in melle, cor in felle situm habent. Ita S. Hieronymus, D. Thomas, Valabius, Rabanus. Porro simulata amicitia duplex est inimicitia; sicut simulata equitas est duplicata impietas. Nam praevia iniquitati adduntur simulatio hypocrisis, ut ait S. Augustinus in *Sermonibus*, *cap. 219*.

Alter Chaldaeus, Hugo, Lyranus, ut sint verba Jeremiae ad populum, *q. d.* Jacas, o popule, in dolo, ita peccatis et dolis circumsecussus, ut resurgere non possis.

IN NOLO (pra dolo, propter dolos et flagitia, noverunt) scire (et agnoscere) ME.

7. ECCE IGO COMPLAUS, ET PROBBO EOS. — Septuaginta, *examinabo eos igne*, id est bello ardentissimo Chaldaeorum. Quid enim aliud facerem populo meo, nisi eum ut filium castigando et corrigendo? Ita S. Hieronymus, Hugo, S. Thomas; quare eum velut aurum in fornace tribulationis purgare, et a rubigine peccatorum expolire volo, non omnino consumere. Sic ait *Eccl. xxvii, 6*: « Vasa figuli probat fornax, et homines justos tentatio tribulationis. »

8. SAGITTA VULNERANS. — Chaldaeus, *acuta*. Lingua enim maledicta et detractrix est quasi gladius triepes vis trisulcus, qui tra dat vulnera ictu uno, quia vulnerat et occidit *primo*, audientem; *secundo*, eum qui detrahit; *tertio*, seipsum, inquit S. Bernardus.

De his ait Psaltes, *Psalm. v, 11*: « Sepulcrum patens est guttur eorum, linguas suis dolose agunt. » Et *Psalm. lxxi*: « Venenum aspidum sub labiis eorum. » Et *Psalm. lvi, 5*: « Filii hominum dentis eorum arma et sagittae, et lingua eorum gladius acutus. » Et *Psalm. lxxiii, 4*: « Exacuerunt ut gladium linguas suas. » Et *Eccl. x, 11*: « Si mordicat serpens in occulte, nihil eo minus habet qui occulte detrahit. » Et *Eccl. xxviii, 15*: « Surre et bilinguis maledictus: multos enim turbabit pacem habentes. Lingua tertia multos commovet, et dispersit illos de gente in gentem. » Et apostolus, *Galat. v, 15*: « Si invicem mordetis, et comeditis, videte ne ab invicem consumamini. » De his ait Psaltes, *Psalm. lxxviii, 1*: « Retractores, Deo odibiles. » Et *Jacobus, i, 5*: « Ecce quantus ignis quam magnum solum incendit; et lingua ignis est, universitas iniquitatis. » Et vers. 8: « Linguam nullus homi-

num domare potest: inquitum malum, plena veneno mortifero. » *Prov. cap. xxiv, 9*: « Abominatio hominum detractor. » S. Bernardus in *serm.*: « Detractor, ait, et libens auditor, uterque diabolus portat in lingua. Si pauper es, vilem et abjectum reputat; si dives, ambitiosum, avarum et cupidum; si affabilis, dissolutum; si praedicator vel doctor, honoris et humani favoris questorem; si faciens, inutilem; si jejunus, hypocritam; si comedens, veratorem. » Cassiodorus in *Psalm.*: « Dentes, ait, dicti sunt a demendo, ideo pulchre lingue detractorem dentes vocantur; quia sicut illic ciborum partes demunt, ita et isti opiniones hominum corrodunt. » Vere Plautus in *Capitio*:

Quasi muris semper comedimus alienum cibum,
Ubi res prolatae sunt nostris dentibus.

Et Horatius, lib. I *Serm.*, satyr. 4:

Absentem qui rodit amicum,
qui non defendit alio culpante, solutus
Qui caput risus hominem, famaque dicatis,
Fingere qui non visa potest, commissa tacere
Qui nequit: hic niger est; hunc tu, Romano, caveto.

Et Cicero in *Offic.*: « Detrahare alteri, et hominis incommodum suum commodum agere, magis est contra naturam quam mors, quam dolor, quam caecitas, quae possunt aut corpori accidere, aut rebus externis. Nam principio tollunt convictem hominum et societatem. »

Vere Plautus: « Contumeliam si dicis, audies; » et Terentius in *Andria*: « Si mihi pergit quae vult dicere, quae non vult audire. » Et Euripides: « In frenis oris vestigial, clamant. » Porro S. Bernardus, serm. 24 *in Cant.*, graphice vitium detractorum describit: « Videbis, ait, a detractore alta premiti suspiria, sicque cum quadam gravitate et tarditate, vultu maestio, demissis superciliis, et voce plangenti egredi maledictionem; et quidem tanto persuasibiliorem, quanto creditur ab his qui audiunt, corde non invidio, sed magis condoleant affectu, quam malitiose proferri. Dolio, inquit, vehementer, pro eo quod diligo eum salis, et nunquam potui de hac re corrigere eum, et alias mihi quidem bene compertum fuerat de eo istud, sed per me nunquam immotisset; et quoniam per alterum patefacta res est, negare non possum, vera ita est. Sane viri prudentes censent majorem partem hominum damnari ob peccatum detractiois et maledictionis, adeoque in Religionibus et Congregationibus alioqui probis et securis, non esse majus periculum salutis quam a lingua et a detractioe; quipiam in his non raro peccari non tantum venialiter, sed et mortaliter in hac materia, eoque periculosius, quod detractores id ipsum non advertant, vel praetextu zeli excusent. Vere S. Hieronymus *ad Constantium*: « Pauci, ait, sunt qui hinc vitio remittunt, tantaque hujus malitiae mentes hominum invasit, ut etiam qui procul aliis vitis recesserunt, in istud tamen quasi in extraneum laqueum incidant. »

10. SUPER MONTES (id est propter montium Judaeae vastationem lamentabor, quia omnia incendio adusta sunt), EO QUOD NON (id est, ita ut vix sit) FERTRANSIENS.

SUPER SPECIOSA DESERTI. — Hebraeus, *propter habitationes deserti*, id est propter bestiarum latibula, quae fugatis bestis vacua sunt, uti mox explicat. Septuaginta, *super semitas deserti*, id est quia desertum ita vastatum est, ut nec homo nec bestia per ejus semitas transeat.

NON AUDIERUNT (homines in deserto) vocem possidentis, — id est, ut hebraeus מִיָּנִיעַ *miene*, id est pecoris possessi, et campos possidentis ac deascentis, id est, non audierunt balatum ovium, mugitum boum: quia pecora omnia et aves, vel sunt abducta a Chaldeis, vel a Judaea incensa et desolata fugerunt, ob defectum pabuli, et ob vastitatem ac horrorem loci. Ita Chaldaeus, Vatablus et Pagninus.

ALITER S. Thomas: « Non audierunt, inquit, vocem possidentis, » id est domini possessoris, qui suas terras quasi desertas relinquat. Aliter quoque Lyranus: Dei qui eos possidebat, vocem non audierunt.

11. DABO JERUSALEM IN ACERVOS ARENAE, — id est ruderum.

EO QUOD (id est, ita ut) NON SIT HABITATOR.

12. QUIS EST? — *q. d.* Quis sapiens aut Propheta nobis causam tante cladis Judeorum edisserat? unde respondens Dominus causam assignat: « Quia dereliquerunt legem meam. »

EO QUOD (ita ut) NON SIT QUI, etc.

14. POST BAALIM. — Septuaginta, *post idola*, id est post deos vicinarum gentium.

15. CIRAO POPULUM ISTUM ABSINTHIO. — Chaldaeus: *Inducam tribulationem amaram quasi absinthium, et potum dabo eis calicem maledictionis pessimae.* Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Idque ad eorum purgationem et medicinam, ait Hugo: absinthium enim vim habet purgandi.

16. MITTAM POST EOS GLADIUM. — Quia Chaldaei caepa Jerusalem, fugientes ex ea Judaeos in Aegyptum insectati, eos vel occiderunt, vel ceperunt. Ita Theodoretus.

DONEC CONSEVANTUR, — donec occiderunt pluri- mi, it scilicet, qui a Deo neci ob peccata sunt destinati: nam aliqui totum populum non fore consumendum, sed reliquias fore salvas promisit, cap. v. 10.

17. CONTEMPLAMINI (hebraice הִתְבונְנוּ *hitbonenu*, id est *providete*) ET VOCATE LAMENTATRICES, — qui solent in funeribus et luctu, voce flebili, et lacertis manibus verberantes, ad lacrymas populum provocare: hic enim mos usque hodie permanet in Judaea, ut tum viri threnodi, tum potius mulieres, in planctu et omne pathos faciles, atque ad hoc exercitae et conductae sparsis cribibus, nudatisque pectoribus, voce modulata omnes ad fletum concitent. Ita S. Hieronymus. Haes Gentiles vocabant praeficas, quod luctu praeficerentur.

Ad luctum quoque adhibebantur fibicines. Unde Ovidius:

Cantabat mœstis tibia fanebicus.

Vide dicta Matth. ix, 23, *q. d.* Deus: Non poteritis, o Judaei, ipsi satis dehere cladem Hierosolymae, nisi etiam praeficas lamentandi peritas advocetis.

SAPIENTES, — perite lamentandi. Sic *Exodi* cap. xxxi, vers. 3, et alibi, sapientia sumitur pro quavis peritia et arte.

18. ASSUMANT SUPER NOS LAMENTUM (lamentando et dicendo): DEDUCANT OCLI NOSTRI LACRYMAS. — Haec enim est vox praeficarum exultantium omnes ad ploratum. Est mimesis.

20. ET DOCETE FILIAS VESTRAS, — non musicam, non cantica amatoria, de quibus ait S. Cyprianus, lib. *De Singulari Clerico*. Satius est audire sibilantem basiliscum, quam puellam cantantem; sed « lamentum. »

21. ASCENDIT MORS PER FENESTRAS, — scilicet arcium, turrium domorumque mœnibus adhaerentium, *q. d.* Non per portas, sed per muros in urbem Jerusalem ingressa est mors, id est Chaldæa mortem inferentes Judaei, ut in plateis occiderent parvulos et juvenes. Est metonymia. Ita Vatablus a Castro et Sanchez. Significatur inexpectata et improvisa Chaldæorum in Jerusalem irruptio; ut pote qui non per portas, in quibus sunt vigiles, sed per murorum fenestras clanculum instar furis irrupunt (1).

Secundo, ut S. Hieronymus, D. Thomas, Lyranus *q. d.* Tanta erit fortitudo, velocitas et impetus Chaldæorum, ut non expectent reserare fores domorum, sed per fenestras et tecta conscendant, ut in domos penetrent, ibique parvulos et juvenes necent, ita ut nullus supersit qui versetur in vicis et plateis, uti antea solebant. hoc est quod ait Joel cap. ii, vers. 9: « Domos conscendent, per fenestras intrabunt quasi fur. »

Topologice per fenestras, id est per sensus

(1) His verbis nonnulli interpretes vehementiam expugnationis indicari existimant, quasi dicat, hostes non per portas ingressuros in palatia, sed per fenestras. Sed vix est dubium (Cf. vers. 22) describitur pestem, quae et ubi clause sunt fores, per fenestras irrepere videtur. Verba לְהַכִּינֵה עוֹרֵי מִדְּבָרִים I. D. Michaels vere monet non esse vertenda, *at excludendum periculum a plateis* non enim per fenestras intrabit mors ad occidentiam in plateis, sed, *postquam excedit parvulum a platea*. לְלַמֵּד הָאֵדָּה נָדָרָה *post significat*. (Rossmüller.) « Spectat omnino Propheta, inquit Schurrerus, ad illud tempus, quo urbs diu ab hostibus circumfessa et oppugnata di- ram passura esset egestatem, atque hinc natam pestilentiam. Haud inepte hoc dicere poterat, ita ut inueneret, fore ut armati hostes quidem a tectis et mœnibus diu reprimere, pestem vero arce non possint, quo minus propugnacula urbis exscindat et per manium foramina irruat, invasura omnes quos foris deprehenderit, ut fœces juvenesque. » (Schurrerus, *Observati ad criticam Jeremiae*, Tubing, 1793-1794.)

et oculos, ad animæ interitum, mors peccatorum intrat. Ita S. Hieronymus et fuse S. Gregorius, lib. xi, *Moral.* cap. ii, et Ambrosius, lib. *De Fuga civit.* cap. i. Unde S. Bernardus, serm. 24 in *Canticis*: « Mors, inquit, intrat per fenestras nostras, cum prurientes auribus et oculis, lethale poculum detractiois invicem nobis ministrare contendimus. » Sicut ergo urbi et turri munitissima nihil prosunt quantumque muri, si foramina aut fenestras habeat apertas, per quas hosti ingressus pateat: ita nihil prodest animæ omne munimen gratiæ, si sensuum fenestras habeat apertas, per quas carnalia spectra et desideria in animam intrant.

Custodia ergo et clausura sensuum debet esse exactissima: quia per eos vel vita, vel mors intrat in animam, aiunt Theodoretus et Origenes, serm. 3 in *Canticis*. Idem docent S. Ambrosius, Epiphanius, Hieronymus, Chrysostomus, Gregorius et Apollonius, quorum verba digna lectu recitat Delrio *adagio* 834. Hujus custodiæ defectu perit Eva, nosque omnes perdidit. Nam, ut dicitur *Genes. iii*: « Vidit mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, et pulchrum oculis, aspectu delectabile; et tulit de fructu illius, et comedit. » Sic Holofernes captus est in oculis suis. Nam, ut dicitur *Judith xvi*: « Sandalia ejus raperunt oculos ejus, et pulchritudo ejus captivum fecit animam ejus. » Hinc sapienter Job, cap. xxxi: « Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine. » Quocirca apte Graeci τῆς, id est amor, deducunt ab ἔρως, id est videre: quia ex aspectu nascitur amor. Plato autem in *Cratyllo* deducit ab ἔρως, id est influere: quia amor extrinsecus per oculos influit in animam. Sapienter dixit Seneca, *epist.* 96: « Facilius est initia affectuum prohibere, quam impetum regere. » Et « Aristoteles, inquit Valerius Maximus, lib. vii, cap. vii, utilissimum dedit præceptum, ut voluptates abeunte consideremus: quas quidem sic ostendendo, minuit: fessus enim, penitentiaque plenus animis nostris subject, quo minus cupide repetantur. » Vulgo dicitur: « Quod oculus non videt, cor non amat. » Hinc Job: « Pepigi, ait, fœdus cum oculis meis. » Rursum Seneca, lib. *De Remed. fortuitorum*: « Quam multis, ait, cupiditibus via incisa est, quam multis rebus, quas ne videres vel eruerdi erant oculi! Non intelligis partem innocentiam esse caecitatem? huic oculi adulerium monstrant, huic incestum, huic domum quam concupiscit, huic urbem et mala omnia; certe irritamenta sunt vitiorum, ducesque sceleurum. » David vir sanctissimus, videns Bethsabee, incidit in adulterium et homicidium; *Genes. vi*, videntes filii Dei filias hominum, quia essent pulchre, concupierunt eas, indeque nati sunt improbi gigantes, qui fuerunt causa diluvii. Recte ergo orat Psaltes *Psal.* cxviii: « Averte oculo: meos, ne videant vanitatem. » Hæc est causa cur Deus munierit oculum tot tunicis, palpebris et super-

ciliis, uti docet S. Ambrosius, lib. *vi Hexam.* ix, ut merito dicat Psaltes *Psal.* xvi: « Custodi me ut pupillam oculi. » S. Petrus, *epist.* ii, cap. ii, carpit homines qui quot vident feminas, tot concupiscunt: « Habentes, ait, oculos plenos adultorii, et incessabilis delicti. » Et *Eccli.* cap. xxxi: « Nequius oculo quid creatum est? loquitur de oculo invidi; sed aliorum eadem est ratio. Quocirca S. Hieronymus Didymum cœcum præceptorum suum, vocat suum videntem, quod oculis corporis clausis clariores haberet oculos mentis. Refert Rufinus, lib. xi *Histor.*, S. Antonium Didymo dixisse: « Desunt, ait, tibi oculi illi quos mures et muscæ habent; sed lætare, quia habes oculos quos angeli habent, quibus Deus videtur, per quos tibi magnum scientiæ lumen accenditur. » Vide dicta *Thren.* iii, 51. Rursum Theodoretus: Per fenestras, inquit, id est per cogitationem et commutationem erroris, ingressus est ipse error in animam.

23. NON GLOBIETUR, — *q. d.* Judæi gloriantur in consiliis sapientum, in robore militum, in opibus urbis, quasi iis tuti sint futuri contra Chaldæos; sed errant. Vera enim gloria est, scire et nosse Deum, id est Dei providentiam, quod ipse solus est qui facit misericordiam, et quos vult miserico- denter liberat; non autem sapiens, fortis, dives: ipse etiam justam penam infert cui vult, a qua nemo sapiens, fortis, dives liberare potest. Quare neque sapientem sapientia, neque fortem fortitudo, neque divitem divitiæ in illa clade, quæ Hierosolymæ imminet, a morte liberant; sed liberabit cognitio, id est fides, spes, invocatio et cultus Domini. Ita S. Hieronymus. Hunc locum citat Paulus, *I Cor.* i, 31, ut ibi dixi.

Moraliter D. Thomas: Homo, inquit, non debet gloriari in sapientia. *Primo*, quia transitoria. *Isaïæ* xxix, 14: « Peribit sapientia a sapientibus ejus, et intellectus prudentium ejus abscondetur. » *Secundo*, quia imperfecta. *Eccle.* viii, 17: « Intellexi quod omnium operum Dei nullam possit homo invenire rationem eorum quæ fiunt sub sole. » *Tertio*, quia nociva. *I Cor.* cap. viii, 1: « Scientia inflat, charitas vero edificat. » *Quarto*, quia laboriosa. *Eccle.* cap. i, vers. ult.: « In multa sapientia, multa indignatio; et qui addit scientiam, addit et laborem. »

Precclare Noster Lipsius de seipso *Præfatione in Notis ad lib. de Cruce*: « Quo longius in hac vita via progredior, magis magisque aspicio circumfusam animo caliginem, corpori imbecillitatem. Heraclitus olim dicere solitus, se, cum juvenis esset, nihil scire; cum senex, nihil ignorare; mihi planissime contra evenit: et qui olim aliquid scire visus, nunc parum aut nihil. Et, o miser! quid nos, doctrina, fama sumus? Ipsi pulvis, illa opinio, ista ventus. » Ita plane se res habet: hoc ipse in me experio: hoc sentiunt, hoc sapient vere docti.

Item, non debet gloriari in fortitudine. *Primo*

quia fragilis. *Job* vi, 12: «Nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea teneat. » *Secundo*, quia frequenter inutilis. *Eccle.* ix, 41: «Vidi sub solo, nec velocium esse cursum, nec fortium bellum, nec sapientium panem, nec doctorem divitiarum, nec artificum gratiam; sed tempus casumque in omnibus. » *Tercio*, quia Dominus non acceptabilis. *Psal.* cxlvi, 40: «Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec in fibris viri beneficium erit ei. » *Quarto*, quia peccati occasio. *Sapient.* ii, 11: «Sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ; quod enim infirmum est, inutile invenitur. »

Item non debet homo gloriari in divitiis. *Primo*, quia transitorie. *Jacobi* v, 2: «Divitiæ vestre putrefactæ sunt, et vestimenta vestra a tineis comesta sunt. » *Secundo*, quia insufficientes. *Prov.* xvii, 46: «Quid prodest stulto habere divitiarum, cum sapientiam mere non possit? » *Tercio*, quia verbum Dei impediens. *Matth.* xii, 22: «Fallacia divitiarum suffocat verbum, et sine fructu efficitur. » *Quarto*, quia nociva. *Eccle.* v, 12: «Divitiæ conservate in malum domini sui. » Itaque D. Thomas.

Audi et Isidorum, orat. *De humilitate*: «Qui rebus externis gloriatur, in iis a bestis superatur. Magna corporis mole præditus es? que est hæc, si cum elephantis mole comparetur? fortis es et intrepidus? at leo longe te superat, de quo scriptum est: Leo fortissimus animalium ad nullius pavēbil occursum. Cantu ac vocis modulatione insignis es? at cygnus, lusciniæ, et plerimæ alia vocales aves, majus miraculum in suo cantu excitant. Pulcher es? et pavo insigni pulchritudine præstat, et aves aliæ multæ, et scorta etiam pulchritudine gloriantur. Arte aliqua præstas? quid in hac re apibus est sapientius, quarum opera quis pictor, quis geometra possit imitari? Tenui ac subtili veste uteris? hic te superant aranei. Celeritate pedum vales? rursus primatum tenent lepus, caprea, etc. Acute visu præditus es? non ut caprea, ut aquila. Acute audis? at acutius asinus. Acute es odoratu? canis te superat. » *Et* vere Poeta:

To sus auditu, lyx visu, simia gustu,
Vultur odoratu, præcillit aranea tactu.

Denique aurea est gnome S. Augustini in *Senten-tiis*, num. 429: «Quo primum vilio superatur homo, hoc ultimum vincit. Cum enim omnia peccata superaverit, manet periculum, ne sibi mens nihil conscia in se potius quam in Domino gloriatur. »

25. VISITATO SUPER OMNIBUS QUI CIRCUMCISUM HABENT PREPUTIUM. — *g. d.* Non est quod gloriamini, o Judei, eo quod carne sitis circumcisi, quasi filii Abrahæ, ideoque a Deo prolegendi sitis, nec iustandi: sic enim et multe aliæ gentes, maxime Judæis vicinæ, vel cognatæ, quia oriundæ ex Abrahamo, puta Idumæi, Ammonite, Moabite,

Saraceni, circumcisi solent: qui tamen omnes a Chaldeis vastabantur, quia incircumcisum cor et animum habent, æque ac vos. Deus enim querit circumcissionem animæ, non corporis: cultum internum, non externum. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo et alii. Unde subdit:

26. SUPER EGYPTUM. — *Egyptii* circumcidebantur imitatione Judæorum qui apud eos peregrini fuerant. Prædicit hic Jeremias *Egyptios* æque ac Judæos a Chaldeis vastandos esse.

Nota: *Egyptii* atque gentes colebant et observabant circumcissionem, nisi testantur S. Hieronymus, Philo, lib. *De Circumcisione*, Herodotus in *Clio*, et alii; non quasi Sacramentum, continuo professionem fidei et obedientiæ erga Deum, simulque professionem venturi Messiae, et insuper expiationem peccati originalis; sed tanquam morem ritumque a majoribus servatum, et ad posteriores transmissum, atque id temporis laudatum et honoratum. Eadem de causa Mahomet suis satoribus circumcissionem præcepit.

Verum recte advertit Sanchez circumcissionem *Egyptiis* et aliis gentilibus non communem, sed privatam aliquorum et paucorum fuisse. Nam Scriptura omnes gentes vocat incircumcisas, atque ab eis Judæos distinguit, quod hi sint circumcisi, illi incircumcisi. Unde clare mox subdit Jeremias: «Quia omnes gentes habent preputium.» Rursus Ammonitas fuisse incircumcisos, patet ex eorum duce Achior, qui ob victoriam, *Judith* cap. xiv, vers. 6, conversus est et circumcissus. Idem de Idumæis colligitur ex Epiphano, lib. *De Ponder.*, ubi tradit Esau eorum parentem arte redixissesibi preputium, ac delevisse notam circumcissionis: quod posteris ejus secutos esse valde est probabile. Unde Josephus, lib. XIII *Antiquit.* xvii, narrat Idumæos ab Hyrcano subactos, coactos fuisse circumcidi, et judaismum suscipere. Sensus ergo est, *g. d.* Judæos circumcisos puniam, æque ac Idumæos aliasque gentes incircumcisas; quia Judei solam carnem habent circumcisam, mente vero æque ac gentes sunt incircumcisæ. Rursus, gentes nonnullæ a *attonsis* sunt in comam, hæque caput quasi circumcissum habent; cum ergo iis meliores aut potiores habeantur Judei, qui non caput, sed genitale tantum habent circumcissum? Ita Pagninus, Vatablus, Isidorus et Sanchez.

SUPER OMNES QUI ATTONSI SUNT IN COMAM, HABITANTES IN DESERTO. — Hi sunt Saraceni vel Arabes, ait S. Hieronymus, quorum moris erat in comam rotunde attonderi: sicuti modo secundum aures nonnullos Germanos et Hungaros in rotundum attonderi videmus. Quod ideoque Judæis vitium Deus, *Levit.* xix, 27, ut ibi dixi, *g. d.* Ab hac chalde Chaldeorum Arabes non eximit coma caput circumcisiens, neque resecta in modum coronæ cessaries in qua gloriatur, æque ac Judæos ab eadem non eximit circumcisio.

Aliter Theodoretus; ipse enim hæc accipit de at-

tonsis non capitis, sed genarum: harum enim pilos evellere solebant Arabes; unde Syrus et Arabibus vertunt: *Atrasi mento*.

Aliter quoque Hebræi, Lyranus, R. Salomon, Pagninus, Vatablus: ipsi enim hebreum *אֲרָפֶסֶס* *helesse*, a radice *אָרָפֶסֶס* *kets* deducentes vertunt, et super omnes qui angulati vel extremis sunt in angulo, id est super remotissimas gentes, quæ habitant in angulo deserti; hæc enim Judæis videbantur habitare in finibus terra.

QUA OMNES GENTES HABENT PREPUTIUM. — *g. d.* Licet gentes aliæ sint corpore incircumcisæ; Israel tamen corde et mente est incircumcisus, id est rebellis, contumax et obduratus, ideoque præ aliis gentibus a me punietur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Lyranus.

Secundo, omnes gentes meliores sunt Judæis, quia non fingunt, sed quales sunt intus, tales sunt foris, incircumcisi scilicet animo et corpore; at Judei corpore sunt circumcisi, animo incircumcisi: quæ hypocrisis magis mihi displicet, quam si omnino non circumciderentur, inquit Maldonatus.

Illic aliqui per attonses in comam intelligent Judæos. Nam et Josephus, lib. I *Contra Apion.*, narrat Judæos in castris Xerxis militantes comam fuisse attonses. Verum per attonses, gentes intelligi, non Judæos, patet tum ex eo quod additur: «Habitanes in deserto;» tum quia de Ismaelitibus, puta Dedan, Thema et Buz, Jeremias, cap. xxv, 23, et cap. xlix, 32, ait: «Qui attonsi sunt in comam.»

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

ostendit idolorum vanitatem et penam. Primo ergo, hortatur ne signa cæli et idola colant, eo quod ipse non sint aliud, quam dii manu facti. Secundo, vers. 10, iis opponit Deum verum, quem docet colendum esse, eo quod ipse solus fecit et regit omnia quæ in cælo et in terra sunt. Tertio, vers. 17, docet Judæos qui idola coluerunt, vastandos esse: unde orat Deum, ne in furore corripiat eos, quasi hostis; sed in misericordia, quasi pater (1).

1. Audite verbum quod locutus est Dominus super vos, domus Israel. 2. Hæc dicit Dominus: Juxta vias gentium nolite discere: et a signis cæli nolite metueri, quæ timent gentes: 3. quia leges populorum vanæ sunt: quia lignum de saltu præcidit opus manus artificis in ascia. 4. Argento et auro decoravit illud: clavis et malleis compegit, ut non dissolvatur. 5. In similitudinem palmæ fabricata sunt, et non loquentur: portata telentur, quia incedere non valent. Nolite ergo timere ea, quia nec male possunt facere, nec bene. 6. Non est similis tui, Domine: magnus es tu, et magnum nomen tuum in fortitudine. 7. Quis non timebit te, o rex gentium? tuum est enim decus: inter cunctos sapientes gentium, et in universis regnis eorum nullus est similis tui. 8. Pariter insipientes et fatui probabuntur: doctrina vanitatis eorum lignum est. 9. Argentum involutum de Tharsis affertur, et aurum de Ophaz: opus artificis, et manus erarii: hyacinthus et purpura indumentum eorum. Opus artificum universa hæc. 10. Dominus autem Deus verus est: ipse Deus vivens, et rex sempiternus, ab

cerat, exules Assyrios hic alloqui, eosque monere, ne superstitionibus gentium se adsternant. Sunt qui primum hujus capituli partem a vers. 1 ad vers. 17, ad supradictum tempus referunt (ut Rosenmüller); secundam a vers. 18 ad finem, illi temporis assignandam quæ Hierosolyma, regnante Jechonia, a Nabuchodonosore obsessa fuit IV *Reg.* xxiv, 10 et seqq., ut suadere videtur illius exordium, vide not. ad vers. 17.

Propheta igitur, postquam attentionem postulavit, 4, proponit auditoribus fugiendos gentium more et ritus, 2; ratione petit,

Primo, ab idolorum vanitate, idololatrarum stupiditate, et errorumque vilitate, 3-5, 8, 9, 14, 15.

Secundo, a Dei veri magnitudine, præcellentia, vindictæ justitiæ, et formatricæ rerum omnium potentia, 6, 7, 10-12, 16.

indignatione ejus commovebitur terra: et non sustinebunt gentes comminationem ejus. 11. Sic ergo dicetis eis: Dii, qui celos et terram non fecerunt, pereant de terra, et de his quæ sub celo sunt. 12. Qui facit terram in fortitudine sua, præparat orbem in sapientia sua, et prudentia sua extendit celos. 13. Ad vocem suam dat multitudinem aquarum: in celo, et elevat nebulas ab extremitatibus terræ: fulgura in pluviam facit, et educit ventum de thesauris suis. 14. Stultus factus est omnis homo a scientia, confusus est artifex omnis in sculptili: quoniam falsum est quod conflat, et non est spiritus in eis. 15. Vana sunt, et opus risu dignum: in tempore visitationis suæ peribunt. 16. Non est his similis pars Jacob: qui enim formavit omnia, ipse est: et Israel virga hereditatis ejus: Dominus exercituum nomen illi. 17. Congrega de terra confusionem tuam, quæ habitas in obsidione. 18. Quia hæc dicit Dominus: Ecce ego longe projiciam habitatores terræ in hac vice, et tribulabo eos ita ut inveniantur. 19. Væ mihi super contritionem meam, pessima plaga mea! Ego autem dixi: Plane hæc infirmitas mea est, et portabo illam. 20. Tabernaculum meum vastatum est, omnes funiculi mei disrupti sunt, filii mei exierunt a me, et non subsistunt: non est qui extendat ultra tentorium meum, et erigat pelles meas. 21. Quia stulte egerunt pastores, et Dominum non quesierunt: propterea non intellexerunt, et omnis grex eorum dispersus est. 22. Vox auditionis ecce venit, et commotio magna de terra Aquilonis: ut ponat civitates Juda solitudinem, et habitaculum draconum. 23. Scio, Domine, quia non est hominis via ejus: nec viri est ut ambulet, et dirigat gressus suos. 24. Corripe me, Domine, verumtamen in judicio: et non in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. 25. Effunde indignationem tuam super gentes, quæ non cognoverunt te; et super provincias, quæ nomen tuum non invocaverunt: quia comederunt Jacob, et devoraverunt eum, et conspserunt illum, et decus ejus dissipaverunt.

Videatur hic esse admonitio ad Jechoniam et Judæos in Babylonem abductos, ne Chalæeorum idololatriam imitentur: quæ de causa chaldaice loquitur Jeremias, vers. 11. Ita Chaldæus, R. Salomon, Lyranus et Isidorus. Prophetavit ergo hæc Jeremias initio regni Sedecie, ut dixi in Chronotaxi.

2. JUXTA VIAS GENTIUM NOLITE DISCERE. — Hebraice, vias, id est mores et ritus, gentium ne discatis; maxime in eo quod sequitur:

ET A SIGNIS COELI NOLITE METUERE. — Nota: Gentiles colebant astra quasi deos, decepti pulchritudine eorum, et quia animata ea censuit Plato in *Epinomide*, et ex eo Origenes, lib. I *Pentateuchon*, cap. vii, et dubitat S. Augustinus, *Enchir.* lviii, ubi dubitat an sol, luna et alia astra nobiscum sint beandæ. Colebant ergo ea et timebant ac reverebantur, quasi quæ regerent orbem subluarum, omniumque in eo rerum et actionum etiam libera-

rum essent causa: hinc etiam, ut ait Virgilius: Nigram hiemi pecudem, æphyris felicibus albam, ne scilicet nocerent, sed prodessent, offerebant (1). Ita S. Hieronymus. Putabant enim omnia stellarum vi, non divina providentia gubernari: unde magis stellas quam Deum metuebant et colebant (nam « primus in orbe deos fecit timor »); præsertim cum a nonnullis physicis audirent hominem esse quasi opus et fabricam siderum: eum enim dum nascitur, a sole sortiri spiritum, a luna corpus, a Marte sanguinem, a Mercurio ingenium, a Jove desiderium, a Venere cupiditatem, a Saturno humorem. Insuper ab astrologis nonnullis audirent astra habere oculos et aures, iisque videre et audire. Ita enim inter alios scribit Julius Firmicus, lib. II *Mathes*: « Nunc quo stelle alias videant, et quæ audiant, breviter explicabo. Arias Leonem non videt, sed audit: Leo autem Arietem videt, sed non audit. Arias Cancrum videt, pa-

rum essent causa: hinc etiam, ut ait Virgilius:

Nigram hiemi pecudem, æphyris felicibus albam,

ne scilicet nocerent, sed prodessent, offerebant (1). Ita S. Hieronymus. Putabant enim omnia stellarum vi, non divina providentia gubernari: unde magis stellas quam Deum metuebant et colebant (nam « primus in orbe deos fecit timor »); præsertim cum a nonnullis physicis audirent hominem esse quasi opus et fabricam siderum: eum enim dum nascitur, a sole sortiri spiritum, a luna corpus, a Marte sanguinem, a Mercurio ingenium, a Jove desiderium, a Venere cupiditatem, a Saturno humorem. Insuper ab astrologis nonnullis audirent astra habere oculos et aures, iisque videre et audire. Ita enim inter alios scribit Julius Firmicus, lib. II *Mathes*: « Nunc quo stelle alias videant, et quæ audiant, breviter explicabo. Arias Leonem non videt, sed audit: Leo autem Arietem videt, sed non audit. Arias Cancrum videt, pa-

(1) Sunt qui $\text{שֵׁטִים אֲשֶׁר בְּרֵאשִׁית הַשָּׁמַיִם}$ *signis cæli*, significari existiment constellationes ex quibus hominum lata pendere opinati sunt. Sed cum Rosenmüller voluit existimandum prodigia cælestia intelligi, ut sunt solis et lune defectus, stellæ cadentes, vel que in celo repente nascuntur cometa, præter soles aut lune, cometas flammæ, lampades, bolides, et quæ alia sunt hujus generis ostenta, quæ magna mala, publicasque calamitates portendere rerum naturalium imperiti credunt.

riter et audit: Cancræ autem Arietem non videt, sed audit. Taurum et videt Leo, pariter et audit. Similiter Leo, Arias, Gemini Virginem videt leviter, et audiunt: Virgo Geminos leviter videt, sed plenissime audit. Cancræ Libram et videt, pariter et audit. Leo Scorpionem nec videt, nec audit; Scorpionem vero Leonem videt, pariter et audit. Virgo Sagittarium ex obliquo respicit, sed eum non libenter audit. Sagittarius Virginem et videt et audit. Libra Aquarium videt, sed ipsa ab Aquario non videtur; audiunt tamen se invicem. Pisces et Cancræ non quidem se vident, sed audiunt, » etc. Adiditque hæc se ex Abraham libris excoerpisse. Quod si viri etiam sapientes hæc deliria crediderunt, quid non credidit vulgus? Alia astra non quidem causas, sed signa certa et fatalia esse dicebant, quasi cælum sit liber, in quo Deus acta et eventus nostros, et omnia quæ totæ mundi ævi decursa futura sunt, depinxit. Ita Origenes apud Eusebium, lib. VI *Præpar.* ix, qui sic inducit Jacob patriarcham filiis loquentem: « Legi in tabulis cæli quæcumque contingant vobis, et filiis vestris. » Idem docet Plotinus Origenis condiscipulus, lib. VI *De Fato*. Hoc etiam probabile censet Julius Sirenus, lib. IX *De Fato*, xxxv: « Ægyptii quoque, fatum indicantes, pingebant sidus, eo quod fatum et siderum cursu ac dispensatione constituatur, » inquit Horus Apollo, *Hieroglyph.* cap. xiii.

Hoc denique sequuntur astrologi judiciarii. Sed astrologiam hæc damnant hic Jeremias et Ecclesiæ. Vido eam acriter insectantem S. Augustinum, lib. II *De Doctr. Christ.* cap. xxi, xxii, xxiii, et Picum Mirandulanum, lib. XII contra eam, et Pererium, lib. II *in Genes.*, et Nostrum Alexandrum ab Angelis, qui nuper quinque libris astrologos conectores valide confutavit. Facta quidem sunt astra in signa, sed explicatur statim quomodo: « Ut sint, ait, in dies et annos, » *Genes.* i, 14. Item in signa pluvie, æstus, frigidis; sed conjecturalia tantum, et quæ sepe fallunt. Sic cometa, quia ignee sunt nature, significant et causant æstus, siccitatem, squalem, ventos et flatus; indeque pestem, famem et bellum, ut docent Aristoteles, lib. I *Meteor.* cap. vii; Seneca, lib. VII *Natur. Quæst.*; Theodoretus, *Quæst.* xv, *in Genes.* et alii. Adiunt Damascenus, lib. II *De Fide*, cap. vii; S. Thomas, III part. *Quæst.* xxxvi, art. 7, ad 3; Bonaventura in II, dist. 44, III part. *Quæst.* ultima, ad penultimum, cometas regum ac principum ateritum præsignificare, sive id fiat supernaturaliter ex Dei et angelorum ordinatione et intentione, ut voluit Damascenus et Bonaventura; sive naturaliter, ut voluit alii; quia scilicet, ut ait Albertus Magnus, licet cometa notet et causet mortes, tam pauperum quam principum, tamen mortes principum magis notantur quam pauperum: vel quia principes sunt complexionis delicatioris, pluribusque vescuntur cibis, ideoque magis illis nocet aer, in omnibus rebus infectus: vel denique quia prin-

cipes prævident regni calamitates, illisque ita commoventur et indolent, ut in languorem et elidam imminentem præ aliis incidant (1). Nam, ut ait Galenus: « Nullus est corporis affectus tantus, qui vehementior animi affectuibus esse possit. » Ita Christophorus a Castro, lib. I *Proemii in mihores Prophet.* xvi. Lepidum est exemplum astrologi, qui a principe ituro ad venationem, de aura rogatus, serenam fore asseruit: egredienti vero occurrens rusticus pluviam imminere affirmavit: qua oborta princeps rusticum suum fecit astrologum, astrologum vero rusticum fieri jussit. Audi hæc de re epigramma:

Dixerat astrologus cælum sine nube futuram,
Principe sylvarum lustra petente suo:
Dixerat et contra raitarum nubibus imbrem
Vertere consuetus bobas arator humum.
Vix ingressus erat princeps nemus illic densum,
Cum subito pluvie præcipitatur aqua.
Laudat aratorem princeps, illamque docere
Astra, sed astrologum sumere rastra jubet.

Sane et hoc sæculo expediret nonnullos astrologos fieri rastrologos. Alfonsus rex Aragonie liberalis in omnes doctos, solos astrologos preterit. Rogatum est cur? unus qui magis scire videbatur: « Sidera, inquit, stultos regunt impelluntque; sapientes astris imperant. Stultus ergo principes honorare astrologos consequens est, non sapientes, inter quos nomen suum Alfonsus obtinet. » Ita Æneas Silvius, lib. IV *De ejus Gestis*.

Accius poeta apud Gellium: « Nilil, inquit, credo auguribus, qui aures verbis divitant alienas, suas ut auro locupletent domos. »

Julius Cæsar astronomiæ peritissimus fuit, de qua præclaros libros edidit: et tamen fatum suum cædemque prævidere et cavere non potuit.

Bion aiebat, « maxime ridiculos esse astronomos, ut, cum non videant pisces juxta se nantes in littore, illos qui in cælo sunt, se videre dicant. » Ita Stobæus, *serm.* 78.

Astrologus quidam in foro stellas in tabella quadam depictas cum demonstrasset, atque diceret: En tibi hic stellas errantes; audiens hoc Diogenes: « Ne mentiaris, inquit, bone vir; stelle enim non errant, sed illi, » ostensis qui assidebant. Ibidem.

Thaletem, dum cælum contemplantur, in fossam illapsam, ancilla ejus jure id eum pati dixit, qui cum juxta pedes posita ignoraret, coelestia intueretur. Ibidem.

Ariston dicebat, « eorum quæ philosophi scrutantur, alia ad nos pertinere, alia nihil, quædam supra nos esse. » Sensit autem disciplinam morum ad nos spectare, sophisticam nihil ad nos pertinere, eo quod ad vite emendationem non tantum

(1) Hæc etiam cometarum vis quæ vel principes, vel alios homines affari posse directe, tempore Cornelii à Lapide, a quibusdam credebatur, ab astronomiæ peritis hodie merito istis sideribus denegatur.

non prosit, sed rixas etiam et contentiones progeneret; astronomiam autem, astrologiam, etc., supra nos esse omnino. Ibidem.

Phavorinus scito dilemmate astrologos iudicia rios perstringere solitus est: « Aut adversa, inquit, eventura dicunt, aut prospera. Si dicunt prospera, et fallunt; miser fies, frustra expectando. Si adversa dicunt, et mentiantur; miser fies, frustra timendo. Si vera respondent, eaque sunt non prospera; jam inde ex animo miser fies, antequam e factu fias. Si felicia promittunt, eaque eventura sunt, tum plane duo erunt incommoda; et expectatio te spei suspensum fatigabit, et futurum gaudii fructum spes tibi jam defloraverit. Nullo modo pacto utendum est istiusmodi hominibus res futuras presagientibus. » Ita A. Gellius, lib. XIV, cap. 1. Audi et Alciatum, *Emblem.* 403:

icari, per superos qui captos et seci, donec
In mare praecipitem cere ligata dimit;
Nunc te cere colent, furones ne resuscitat ignis,
Exemplo ut doceas dogmata certa tuo:
Astrologus caveat quilibet praecipere: proceps
Nam cadet impostor, dum super astra volat.

Refert Nicetas Choniates, lib. I *De Imperio Isacii Imperatoris*, astrologum praedixisse victoriam et triumphum Branae Alexio, si cum Conrado Marchione Montisferrati, qui Isacii partes sustinebat, congregaretur. Inuit ergo cum eo prelium, in quo tam Branas quam astrologus occisus est.

Anno Domini 1344, Muleasses, Tunetanorum rex, astrorum maximus observator, cum ex astris divinasset sibi amittendi regni, et dira mortis cladem imminere, ut eam vitaret, ex Africa discessit; sed eo ipso discessu cladem, quam evitare voluit, in suas cervices accivit.

Denique ex astrorum dispositione et concursu potuisse provideri et praedici generale orbis diluvium tempore Noe: item nativatem Christi ex concursu Jovis et Saturni, ac ex horoscopo Virginis, qui erat nascente Christo, ac significabat mutationem religionis a Christo faciendam, censuit Albertus Magnus (vel quisquis est auctor) in *Speculo*, citans Albinas, et Petrum de Aliaco Archiepiscopum Cameracensem, anno Domini 1400, lib. *De Concordia Astrologiae et Theologiae*. Quae omnia valde confutat Sixtus Senensis, lib. VI *Biblioth.* cap. x, et lib. V, cap. LXXXI.

QUIA LEGES POPULORUM (de ritu colendi idola, patet ex seq.) VANE SUNT, — quia idola vana sunt; id est nihil veri representantia, aut si quid veri ut stellas, Jovem, Martem representant, nihil habent divinitatis; vana ergo sunt dii: duplicita enim sunt idola, et duplifer vana, ut jam dixi. Jeremias magis hie loquitur de prioribus, quae scilicet nihil veri representant, ut patet vers. seqq. Syrus vertit: *Quia timores gentium nihil sunt. Timores, id est idola, quae gentes timent, id est reverentur et colunt. Arabiceus: Quia religio gentium nihil est.*

3. QUIA LIGNUM DE SALTU. — Describit idolorum inanitatem a materia et fabrica, quia ipsa nihil sunt nisi lignum a saltu praecisum, et opus manus artificis « in ascia, » id est cum ascia, id est dolabra, supple. dolatum ac politum: hoc enim est artificis, puta fabri lignarii, opus, ac tertio, auro decoratum, et clavis compactum. Idola ergo non aliud sunt quam dii manufacti.

5. IN SIMILITUDINEM PALMÆ, — hoc est, idolum æquabile est, erectum, procerum, flecti æssuim, pulchrum, comatum quasi palma, q. d. Idola exterioris pulchra sunt, sed interioris inanima, elingua, stupida.

6. NON EST SIMILIS TUI, DOMINE. — Est apostrophe Jeremie ad Deum, qua eum comparat et praefert idolis; unde ait: « Quis non timebit te, o Rex gentium? »

7. TUM EST ENIM DECUS, — scilicet regnum, ut sis et colaris quasi rex et Deus gentium, metendus nimis. Unde Chaldeus vertit, *tum enim est regnum*. Allegorice, q. d. O Christe, rex gentium, qui gens non timet, non colet te quasi suum decus? Ita Lyranus.

8. FATUI PROBANTUR (q. d. Facile est probare et convincere eos esse fatuos, ex eo quod) DOCTRINA VANITATIS EORUM LIGNUM EST, — quia scilicet docent idola lignea esse deos, esseque adorandos: quod est vanissimum et stultissimum. Aut, ut Sanchez, q. d. Lignum, ex quo formant idola, quibus suppliciant, facile illos stuporis et vanitatis incusat. Reipsa enim docet et ostendit eos vana et stupidos esse, qui lignum et truncum censent esse Deum et numen, ac habere omnium rerum cognitionem et providentiam.

9. INVOLUTUM. — Hebraice *מרקק merukka*, id est ductile, quod optimum est, vel *extensum in laminas*, quod convolvit solet, ut commodius transferret possit: unde Noster vertit, *involutum*; vel *involutum*, id est involubile, ductile, quod facile involvi, diduci, flecti potest ab argentario, ut eo incrustetur et imbractetur idolum ligneum.

DE THARSIS AFFERTUR. — Tharsis erat urbs Cilicæ; inde mare vicinum, ac tandem quodvis mare, etiam Indicum, dictum est Tharsis; indeq. Africa et Carthago, quæ diu mari dominata es et in re navali floruit, vocatur Tharsis. Hic Tharsis significat Indiam, aut certe Africam, ut vertit Chaldeus, quam argento abundasse docet Ezechiel, cap. XXVII, 42.

EST AURUM DE OPHAZ. — Chaldeus, Sanchez et alii censent Ophaz vel Ophas, vel per aphæresin Pas, idem esse quod Ophir, quasi per dialectum littera r in s versa sit (perinde ac facit Parisiensis dum pro pere dicunt pes), vocalis vero a versa sit in i: puncta enim facillime commutant Hebraei; sic ergo ex Chaldeo et aliorum sententia Ophas est Ophir.

Porro Ophir est regio, dicta ab Ophir filio Iectan, *Genes.* x, 29. Vatablus et Arias putant Ophir esse Hispaniolam et Peru: favent Hebraeus et Septuaginta, II *Paral.* III, 6, ubi aurum Salomonis vo-

cant aurum Perum quasi Peruorum. Rursus, si litteram *vau*, quæ prima est in Ophir, facias ultimam, ex Ophir facies Peru: *vau* enim Hebraeus tam vocalem *v*, quam *o*, denotat. Ophir ergo videtur esse Peru; sed obstat primo, quod in Peru non sicut elephanti, nec pavi, nec simiae, nec ligna thya, quæ ex Ophir allata sunt, III *Reg.* x. Secundo, quod classis Salomonis in Ophir solvebat ex Astongaber portu maris Rubri, II *Paralip.* VII, quod vicinum est Goa et India Orientali: quod si hæc classis navigasset in Peru et Indiam Occidentalem, solvisset ex Joppe et per mare Mediterraneum, directe navigasset in Peru, alias enim solvens ex Astongaber, debuisset circuire sinum Arabicum, promontorium Bonæ Spei, et totam Africam, ut perveniret in Peru.

Alii ergo Ophir volunt esse Angolam in Ethiopia; unde Josephus docet hanc classem, præter aurum, etiam Ethiopia mancipia advexisse.

Alii Ophir volunt esse Sofalam, quæ via est navigantibus Goam; unde Septuaginta vertunt: Sophir (littera enim *r* facile in *l* mutatur, ut *beliar* in *belial*). Alii, ut Josephus in *Genes.* x, et S. Hieronymus in *Quest. Hebr.*, Gaspar Varrerius, lib. *De Ophir*, putant Ophir esse Auream Chersonesum, aut potius omnem illam oram, quæ Pegusis, Malaca et Somatra continetur, idque est probabile: nam circa hæc loca in Oriente, non Occidente, videtur habitasse Hevila, frater Ophir, filius Iectan, abnepos Noe, *Genes.* x, 29. Favent veteres, dum passim censent Iuvium Phison, qui *Genes.* II, 14, dicitur circuire terram Hevila, esse Gangem: Ganges enim est in India Orientali, non Occidentali; unde Maffei, lib. XVI *Histor. Indicae*, ex litteris Bonferri docet Pegusios stirpem suam referre ad Judæos exules, qui a Salomone d'nnati ad aurifodinas Ophirinas, ea loca prius tenuerint. Verum de Ophir plura in lib. *Reg. C.*

Porro ab Ophir aurum optimum dicitur obrisum, quasi Ophirismum, inquit Isidorus, idemque innunt S. Hieronymus et Eucherius. Secundo, obrisum dicitur, quod obradiet splendore suo, ut ait Isidorus, XVI *Etymolog.* XVII. Tertio, Plinius, lib. XXXIII, cap. III: Auri, ait, experimentum est ignis, ut simili colore rubeat quo ignis, ipsunquæ obrisum vocant, non a rubendo, sed quia purgatissimum, purum putum est, quasi aurum ad obrusum, probatum scilicet et purgatum, ut vocat Seneca, libro II, *epist.* 23. Aut certe, ut Hermolus ex Phocione in dictum locum Plinii, obrisum dicitur quasi *εβριζον*, quod igne probatum magis nitescat, fulgeat, rubeat ut ignis: idque videtur verum, tum quia vicinus est et aptius; tum quia utrobique est eadem littera *b*, non *p*, quæ est in Ophir, non autem in obrisum. Ut ut sit, aurum ophas, pas, ophir, obrisum, est aurum optimum et prestantissimum; unde et Arabes aurum vocant Pas; hinc Joannes Leo in *Descript. Africae*, lib. III, urbem Fessam dictam putat, ex eo quod,

cum urbis jacerentur fundamenta, *fes*, id est auri, cumulus ibi inventus sit.

Aliter censent Mercerus, Forsterus et alii, scilicet aurum pas, vel ophas, vel uph, vel muphas (hæc enim omnia idem sunt) dici non a loco, sed a qualitate, idemquæ esse, quasi dicas: Aurum forte et solidum, tum quia purificatum, tum quia ex vena optima effossum; dici enim pas vel ophas a radice *פז* pazas, id est roboravit, solidavit, inde *פז* paz, id est forte, solidum; muphas enim plane videtur esse participium passivum *hiphat* a radice jam dicta pazas. Verum obstat quod hic ait Jeremias: « Aurum de Ophas affertur. » Ophas ergo nomen est loci, non qualitatis auri. Rursus pazas non significat roborare, solidare, uti volunt Rabini; sed mollescere, ductile esse, solubile, expeditum, facile instaurari: ita enim vertunt Noster et Septuaginta, *Genes.* XLIX, 24; unde et *פז* pazis, quod affine est pazas, significat dispergere, diducere. Ergo ab auro Ophas vel pas deductum est verbum pazas, id est esse duellum instaurari Ophas: optimum enim aurum, quale erat Ophas, in tenuissimas bractees flecti, duci et extendi potest, uti recte advertit Pineda, libro IV *De Sabon.* cap. XVII, ubi tamen Ophas ab Ophir distinguit, uti et alii nonnulli probabiliter hæc duo loca distinguunt, censentque aurum ex Ophas allatum, melius fuisse auro allato ex Ophir: licet aliter sentiat Chaldeus, uti dixi initio.

Porro muphas non est participium a pazas, sed per crasin idem est quod *מופהז muphas*, id est de Ophas, scilicet allatum.

OPUS ARTIFICIS, — id est aurum et argentum elaboratur opere aurificis, vel ærarii, aut argentarii, ut ex eo faciat idolum, aut potius jam factum a ligno, uti præcessit, in auret vel inargentat: atque opere artificis alterius, scilicet sartoris, vestitur purpura et hyacintho, id est veste violacei coloris et purpurei. Nec enim idola facta ex puro auro vestiri solent hyacintho, utpote re viliori; at facta ex ligno, et aureis limbis vel bracteis ornata, eodem vestiri assolent.

OPUS ARTIFICUM UNIVERSA HEC, — q. d. Nihil penitus in idolis est, quod non sit manibus artificum factum, sive eorum materiam et substantiam, sive vestes et ornamenta spectes: ergo idola nihil habent vite et rationis; multo minus habent aliquid numinis et divinitatis.

10. NON SUSTINEBUNT GENTES COMMUNIONEM EJUS. — Hebraice *לנדי זאמו*, indignationem, puta vindictam ejus. Opponit Deum idolis, quod ille irascatur et puniat, hæc non.

11. SIC ERGO DICETIS EIS, — id est idolis, et idolorum cultoribus, scilicet Chaldeis:

DIU QUI COELOS ET TERRAM NON CREBERUNT. PERSENT DE TERRA. — Nota Jeremiam hic chaldaice loqui (1):

(1) Hic versus scriptus est chaldaice. Cujus rei rationem vulgo reddunt hæc: Prophetam sistere sibi suos populares tanquam jam abducentes in exilium et inter Chaldaeos versantes, quibus formam prescribit, quæ

אלהים די שמיא זאקא לא עבדו יצאדו מארזא ומן
ההרר שמיא: *elabata di scemata, vearka la abada,*
ielahu meara umin techot scemata, id est, dii qui
caelos et terram non fecerunt, pereant de terra, et
de his qui sub caelo sum, » quia scilicet iniuste
ea, quasi aliena occupant: sunt enim illa Dei crea-
turis. Sic dicitur de falso possessore domus: Non
deceat cum habitare in domo aliena, seu quam
alius edificavit. Unde videtur haec scripsisse Je-
remlas anno 1 Sedeciae ad Joakim et alios in Baby-
lonem abductos, ut scilicet ipsi haec verba res-
ponderent Chaldaeis, ad suorum idolorum cultum
Hebraeos invitantibus. Ita Chaldaeus et alii. Addit
Maldonatus Jeremiam chaldaice loqui, ut rideat
idola et idololatras: solemus enim homines bar-
baros irridere, cum eorum sermone barbaro uti-
mur. In Chaldaeo obiter nota, quod Hebraei dicunt
arsa, id est terra, Chaldaei dicunt *nunc arka*, nunc
ara.

Ita S. Eustratus (cujus reliquias Romae in tem-
plo Collegii Germanici veneratus sum), militum
sub Diocletiano dux in Armenia, cum a Lysia praefecto
compelleretur ad idola colendum, respondit
intrepide: « Exsecrandos demones, et surda si-
mulacra, nullus homo unquam qui compos esset
mentis, censuit adoranda. Dictum est enim: Dii,
qui caelum et terram non fecerunt, pereant. »
Quare igne adustus, et virgis laniatus, nullam de-
dit vocem, aut vultus mutationem, quasi in alie-
no corpore pateretur, irridensque tyrannum, et
acerbissima quaeque passus, tandem ad rogi-
um quasi ad epulas accedens, inde purus cum flam-
ma quasi ad Deum evolavit. Festum ejus recolit
Ecclesia 13 decembris.

Similiter S. Perpetua et S. Felicitas, cum cogna-

respondere debeant Chaldaeis ad idola colenda ipsos
pellitentibus. Quae jam Chaldaei interpretis erat sen-
tentia versus hinc haec praeferentis: *Hoc est exemplar*
epistolae, quam misit Jeremias propheta ad residuos se-
niores exsulum in Babylonia. Si dixerint vobis populi,
inter quos versamini: Colite idola, sic respondetis, et sic
illis dicitis. Abjudicata subigantur sententia, juxta quam
librarius qui Jeremie librum transcribebat versibus alie-
neris hebraicis et chaldaicis exaratum, ut sunt non-
nullae hodie Pentateuchi membranae, de versu erasae,
et Chaldaicum verum descripsisse, quum delibasset he-
braicum; majore veri specie sese commendare credimus
quod in medium attulit Venema: « Cum nusquam Chal-
daica lingua aliquid exprimat Jeremias, ne quidem in
epistola ad exules cap. xiii, series quoque sermonis
manifeste per haec verba interceptatur, quoque non tan-
tum parenthesos speciem pra se ferat, verum et in-
structionem ad praesentes inter Chaldaeos degentes re-
deant; non sine ratione, aut temere statueretur,
additamentum esse ab alia manu tempore more in
exilio, profectum. Uti que in libris Mosaicis et historicis
admittuntur, in Palatinis quoque a nonnullis, et postea
cap. xvi, 13, in hoc ipso libro sese tale quid offerret; sed
nilhil definitio, « Mirum praetera foret, addit Rosenmuller,
si formulam qua uti possent Hebraei inter Chaldaeos ver-
nas, praescribere voluisset Propheta, cum et sua ipsius
verba, initio versus, chaldaice scripsisse.

tis Satyro, Revocato et Secundolo, damnata ad
bestias, euntes ad amphitheatrum, per plateas
alacres et intrepidae caneabant: « Omnes dii gen-
tium daemones; Dominus autem fecit caelum et
terram. » Quocirca jussu Praefidis multis alapis
caese; majori tamen animi et vocis contentione
eundem versum iterarunt, laudantes et glorifi-
cantes Deum. Ac genere ingredienti amphithea-
trum, mox S. Perpetua et Satyrus a leonibus,
S. Felicitas vero a leopardis dilacerata, in caelum
evolarunt, anno Domini 205, imperante Severo.
Quamobrem saepe haec duas matronas, earum-
que fortitudinem et amorem in Deum, celebrat
S. Augustinus, uti lib. 1 *De Anima*, cap. x, in
Psalm. xlvii, serm. *De tempore barbarico*, et alibi.

Similiter S. Publia, mater S. Joannis Chryso-
stomi, mortuo marito, chorum virginum instituens,
factaque abbatisa, transeunt Juliano Apostata,
cum suis virginibus contentiore voce occinuit il-
lud Davidicum: « Simulacra gentium argentum
et aurum; » et: « Similes illis fiant, qui faciunt
ea, et omnes qui confidunt in eis. » Julianus in-
dignans jussit eas taere. At Publia haerens, for-
tius et alacris cecinerunt: « Exsurgat Deus, et
dissipentur inimici ejus. » Quare Julianus Publiam
alapis caedi, genasque cruentari jussit. Illa vero
haec contumeliam pro summo honore duceus,
domum reversa, tyrannum, ut solebat, spiritibus
cantilenis perstrinxit. Ita Theodoros, lib.
III *Histor.* cap. xvii, et Romanum Martyrologium
9 octobris.

12. QUI FACIT, — supple, *q. d.* Noster vero Deus
est qui praeparat, id est, ut Hebraeus et Chaldaeus
habent, qui fundat orbem in sapientia.

13. AD VOCEM SUAM, — *q. d.* Ad ejus jussum in
aere generatur pluvia: vel ad tonitru, quod est
vox Dei, sequitur pluvia, *Psalm. xxviii*, 3: « Vox
Domini super aquas, Deus majestatis intonitru, Do-
minus super aquas multas. »

ET ELEVAT NEBULAS, — exhalationes.

AB EXTREMITATIBUS TERRAE, — id est a mari, quod
quasi est terminus ambiens terram. Ita Theo-
retus, Hugo, S. Hieronymus, Lyranus. Vel a su-
perficie extremae terrae: ab haec enim vapores as-
cendunt, alii ex montibus. Optime Sanchez: Ex-
trema, ait, vel finis colorum, dicitur pars illa
oculi, quae nobis extrema appareat, quia ibi caelum
finiri putat vulgus: sic et extrema pars terrae di-
citur illa, quam vulgus judicat extremam; tunc
enim iminus vespere videntur vapores elevari,
ex quibus generatur pluvia.

FULGURA IN PLUVIAM FACIT, — *q. d.* Deus mire
potens est, qui facit ut ex fulguribus igneis, imo,
ut vertit Paginus, inter fulgura, sequatur et mis-
ceatur pluvia: nubes enim tonantes, et fulgurantes,
sunt quasi leones rugientes, et quasi tormenta
bellicae terram quaerentia. Haec statim demulcet,
resolvit, et quasi mansuefacit pluvia.

ENDUCIT VENTUM DE THESAURO SUI, — quasi ex
secretario sive secretis receptaculis omnipotentiae

et opulentiae suae: nos enim ignoramus unde
orientur venti. Vel *secundo*, « de thesauris, » id
est de opibus suis: inter opes enim Dei sunt
etiam venti.

Nota hic antitheses idolorum et Dei, quae clare
ostendunt Deum esse vere Deum, non idola. *Primo*,
idola sunt res mortuae, puta saxa aut ligna
arida: Deus vero est « Deus vivens. » *Secundo*, idola
in tempore ceperant: Deus vero est « rex sempi-
ternus. » *Tertio*, idola ab homine ascia et runcina
fabricata sunt instar aliorum fabrilium: Deus ve-
ro ingenitus creavit caelos et terram, ac consequenter
et materiam ex qua facta sunt idola. *Quarto*,
idola non sentiunt, non cognoscunt, nec bene nec
male facere possunt: Deus vero sentit, cognoscit
facitque et providet omnia; hinc « thesauris suis
statim tempore producit ventos, fulgura, pluvias,
etc. *Quinto*, idola sui contemptores ulcisci ne-
queunt: Deus vero fortissimus, aequae ac zelotes,
sui contemptum ulciscitur, ita ut nemo ejus iram
et vindictam sustinere possit. Unde concluden-
dum reliquit: Ergo idola ridenda et spernenda
sunt; Deus vero metuendus, amandus et colendus.

Mystice S. Hieronymus: Nubes, ait, sunt doctores
et praedicatorum; hos Deus educit ab extre-
mitate terrae, id est ab humilis sorte, aequae ac sui
submissione: ob quam facti eos efficaces, ut sint
quasi tonitrua et fulmina, quae mox in auditorium
contributionem et lacrymas, ac vite mutationem
transeunt et resolvunt.

14. STULTUS FACTUS EST OMNIS HOMO A SCIENTIA.
— Vatablus, *brutescit homo praescientia*, nimirum
Dei, dum scilicet plene vult causas indagare plu-
viae, fulguris, ventorum, quorum solus Deus ha-
bet scientiam et providentiam. Ita S. Hieronymus,
Rabanns, Hugo, Dionysius. Sic *Psalm. cxxxviii*, 6,
dicitur: « Mirabilis facta est scientia tua ex me;
confortata est, et non potero ad eam. » Certe ven-
torum generatio, circulatio, motus tam varius et
contrarius, torsit et torquet omnium physicorum
ingenia: nec hactenus ullus fuit, qui eorum causam
ad liquidum assignaret. Hinc Virgilius, *Aeneid.*
I, fingit eos ex Aetia ab Aeolo emitti.

Secundo et apertius: « Stultus factus est homo a
scientia, » scilicet sua, qua cum non possit pen-
trare vim stellarum, ventorum, fulminum, ea ad-
miratus, quasi rectores mundi, et quasi deos col-
lit, idolaque eis conficit; de idolis enim agit in
sequente. Ita Chaldaeus, S. Thomas, Lyranus.

Rursus, stultus est homo in scientia sua, qua
ligna dolat, et aurum conflat, ut ex eis fabricet
idolum: stultum enim est putare se posse fabri-
care Deum, et Deum esse qui a fabro fabricatus
sit; cum potius faber ipse, ejusque ars et scientia,
quam ejus fabrica, habenda foret nomen. Unde se-
quitur: « Confusus est artifex omnis in sculptili;
quoniam falsum est quod conflat, et non est spi-
ritus in eis. » Ita a Castro et Sanchez.

Moraliter: « Stultus, inquit D. Thomas est ho-
mo a scientia Dei. *Primo*, propter cordis elationem,

Rom. i: Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt.
Secundo, propter inquirendi curiositatem, et ni-
ximum capitis fatigationem; unde ait Agrippa rex
Paulo: Multae te litterae ad insaniam convertunt,
Actor. xxvi. *Tertio*, propter scientiae incertitudi-
nem. *Isaia xlvii*: Haec scientia tua et sapientia
tua deceptit te. *Quarto*, propter operis perversita-
tem. *Sap. ii*, 21: Excceavit enim eos malitia eo-
rum. « Hucusque D. Thomas.

CONFUSUS, — pudore affectus est artifex sculp-
tilis sive idoli

QUONIAM FALSUM EST QUOD CONFLAVIT, — *q. d.*
Quia sculptile quod fecit, fallit et mentitur se esse
Deum.

15. IN TEMPORE VISITATIONIS (id est punitionis),
SUI PERIBUNT, — idola, et idololatrae Chaldaei (de
his enim loquitur), scilicet vastante Dario et Cyro
Babylonem. Aliter Theodoretus: « Peribunt, » ait,
cum Apostoli idololatriam extirpant; et plane,
ait S. Thomas, « peribunt » in die judicii.

16. NON EST HIS SIMILIS PARS JACOB, — *q. d.* Idolis
non est similis Deus, qui est pars haereditaria
Israelis: « Pars mea, ait David, Deus in aeter-
num, » *Psalm. lxxii*, 26; *Psalm. xv*, 5; *Numer.*
xviii, 20; quia scilicet Israel Deum, Dei cultum,
amicitiam, legem et bona omnia possidebat. Vi-
cissim Israel est « virga haereditatis, » id est ha-
reditas Dei; quia Deus hunc populum a patribus
descendentem, quasi suum haereditaria succe-
ssione possidebat, *Deuter. xxxii*, 8, 9. Quia enim
virgis et funibus haereditates dimetiuntur et di-
videntur; hinc *virga* et *funes* significant portio-
nem hereditariam, *Psalm. lxxii*, 2; *Psalm. civ*, 11.
Secundo, Israel est *שבת שבעת*, id est virga, sive
scriptum hereditatis Dei, quia Deus in Israele re-
gnum suum constituit. Ita S. Hieronymus, Raban-
nus, S. Thomas.

Tropologice, pars avari est pecunia, obsceni
libido, superbi dominatio; sed verus Israelita
spretis omnibus solum Deum possidere cupit, ai-
que: « Portio mea, Domine, dixi, custodire legem
team, » *Psalm. cxviii*, 37. Unde hic est habi-
taculum et sedes ac templum Dei; ille draconum,
id est demonum, vers. 22.

17. CONGREGA DE TERRA CONFUSIONEM TUAM (1)

(1) Quae sequitur, urbem ad extrema rostrata et
mox ab hostibus occupandam pinguit, incolas in exilium
abducentis. Coinam vero regni Judaei tempore haec
convenient, haud admodum inventu difficile videtur.
Mortuo Joakimo, qui a Nebucadnezare defecerat, cum
eo, uti creditur est, inconsulto et invito, regnum occupa-
isset Jechonias, Joakimi filius, agere illi ferens Nebu-
cadnezare exercitum Judaeam misit, qui urbem Hierosoly-
mam obsidione cinxit (IV *Reg. cap. xxiv*, 10). Postquam
autem et ipse Nebucadnezare advenerat, Jechonias rex
cum matre, servis, duobus, eunuchis egressus, potestati
ejus se permisit. Chaldaeus vero, motuens haud dubie,
ne Jechonias patris perfidiam imitaretur, et ipsum cum
familia regis regnum procoribus, et praecipuum Hierosoly-
mense incolae, numero ix millium, Babylonem captivum
abduxit, IV *Reg. cap. xxiv*, 14, 15, 16. Cur vero hoc quod
praefatus habemus oraculum tempore primo a Ne-

[« cedarsaga, » scilicet, tu c. Babylon, ut Vatablus et Hieronimus; vel potius, ut Theodoretus, Lyranus, et Thomas et alii cum S. Hieronymo: Tu, c. Jerusalem et Judaea, quæ habitas in obsidione, — quæ brevis obsidione. Chaldaeus et alii verunt, quæ habitas in munitione, vel loco munito; Septuaginta, in electis, id est loco electo, congrega confusio- nem tuam; Chaldaeus, mercimonia tua; Maldonatus et Sanchez, idola tua, Isaie XLVI, 1. Septuaginta, substantiam, id est, omnes opes et vires tuas ad nihil tibi profuturas, nisi ad confusionem: nam omnia hæc in quibus confidebas, te a Chaldaeis non liberabant, sed tecum ibunt in captivitatem. Ita S. Hieronymus. Est ironia, aut potius sarcasmus, sive hostilis irrisio. Vide cap. xi, vers. 14.

18. LONGE HOSTIUM (hebraice *רַחֵק הַלְּחָיִים*, id est quasi funda longe ejaculabor), HABITANTES TERRÆ (Judææ): ET TRIBULABO EOS ITA UT INVENIANTUR, — in urbe et tribulatione, ut eam effugerent non possint, sed deprehendantur et capiantur a Chaldaeis. Ita S. Hieronymus. Alii, ut Chaldaeus et Vatablus, legunt *יָמֵי חַיֵּיכֶם*, id est ut inveniatur, scilicet angustias et penas, quas eis sum comminatus; vel, ut Theodoretus, ut inveniatur sese ac Deum, quem negando perdidit. Aliqui legunt, ut non inveniatur, id est, ut non supersint, sed moriantur et pereant. Verum Hebræa, Chaldaea et Romana legunt, ut *inveniatur*.

19. VÆ MIHI SUPER CONTRITIONE MEA! — q. d. Doleo ob contritionem meam. Est vox Jerusalem, id est populi Hierosolymitani. Unde subdit:

Ego dixi: PLANE HÆC INFIRMITAS (id est afflictio et plaga) MEA EST (id est mea culpa mihi accidit; ideo) PORTABO ILLAM, — patienter exedam quod mihi intrivi. Ita S. Hieronymus. Potest verum cum Vatablo: Quomodo hæc infirmitatem ferre potero? Nota hic crebram et tacitam euallagen, et mutationem personæ loquentis, instar dialogismi: nunc enim loquitur Deus, nunc populus, nunc Propheta.

Moraliter: « Divina percussio, inquit D. Thomas, debet portari patienter: primo, propter affectum percipientis. Proverb. 1: Disciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, nec deficias cum ab eo corripis. Secundo, propter conscientiam criminis. Michæ IV: Iram Domini portabo, quoniam peccavi. Tertio, propter expectationem muneris. Job. 1: « Beatus vir qui suffert tentationem, pro iam cum probatus fuerit, accipiet coronam

peccatorum factæ obsequii assignamus, hæc est ratio. fors 18 addendo: in hæc vice, Propheta eo respiciere videtur, quod cum Iosiasus defecisset a Nabuchodonosore, et satis haberet, Chaldaeorum aliarumque gentium vicinarum turnas concitare, quæ Judæam vastarent, incolis vero illas terram privassent, in Regum certe historia (IV Reg. xxv, 2, seqq.), quam solam genuinum historiam illorum temporum fœderem agnoscentes, non egimus. Cum vero Nabuchodonosor venisset a Jerichum cum exercitu Judæam invaderet, omnino metuendum erat, ne graviores penas a populo Judæo excelleret.

(Russæ utitur.)

vile, quam reprimis Deus diligentibus se. Quarto, propter inutilitatem murmurum. Tercio, in 23: Quid mirum erit homo vivens, vir pro peccatis suis? — et sicque D. Thomas.

20. TABERNACULUM MEUM VASTATUM EST (Iocum meus, sedes mea; scilicet Jerusalema, vasta est, et) Funiculi, — id est pagi, et optida vicini quæ eam quasi funes sustinebant et alebant, diruta sunt, nec est: restituet et restaurabit ea. Olim enim primo patriarcharum domus fuerunt tentoria; hinc tabernacula vocantur quælibet domus et urbes.

21. QUA STULTE EGERUNT PASTORES, — scilicet sacerdotes, item reges et principes. Ita Chaldaeus. Culpa captivitatum populi transfert in sacerdotes et principes.

NON INTELEXERUNT, — mala venientia et minus Prophetarum non prospexerunt, non egerunt prudenter ut ea vitarent. Ita S. Hieronymus et Rabanus.

VOX ADDITIONIS (id est vox magna et clara, ita ut facile audiat) ECCE VENIT, ET COMOTIO MAGNA, — magnus scilicet belli tumultus, q. d. Ecce sonitus et fremitus venientis Babylonii, ejusque equorum, armorum et currum auditur. Ita S. Hieronymus. Sunt verba Jeremiae.

22. SCIO, DOMINE, QUIA NON EST HOMINIS VIA EITIS, V — Significat Chaldaeos, non tam a se, quam a Deo excitatos ad devastationem Judææ venisse, q. d. ait S. Hieronymus: « Quod a Babylonis sustineamus, non est eorum fortitudinis, sed nostri meriti et indignationis tuæ. » Unde in Hebræo est, non est *לְאִישׁ לְדַרְכּוֹ* laudam, id est illius hominis instans, scilicet Nabuchodonosoris, via ejus: cum enim cogitaret Nabuchodonosor bellum inferre Ammonitis, Deus illum avertit, et quasi protrusit in Jerusalem et eam vastaret. Ezech. xxi, 19 et 22. Vide Can. XXXVI et dicta cap. vi, vers. 4. Ac consequenter in potestate Judæorum non erat illi resistere, illumque avertere.

Aliter Hugo, Lyranus, Dionysius, q. d. Scio quia homo infirmus est et cæcus inter tot hostes; unde facile labitur et peccat: rogo ergo ut ejus infirmitatem consideres, et quoniam nos punire vis, non graviter, sed leniter et clementer punias. Unde S. Augustinus hoc refert ad corripionem præ destinationem, non ad reproborum damnationem. lib. II De Peccat. merit. cap. xvii. Unde inquit: « Subjungit Propheta: Corripue me, Domine; verumtamen in iudicio, non in furore tuo; tanquam diceret: Scio ad corripionem meam pertinere, quod minus abs te adjuvor, ut perfecte dirigatur gressus mei; verumtamen hoc ipsum noli mecum sine agere tanquam in furore, quo iniquos damnare statuis, sed tanquam in iudicio, quo doctos hos non superas. »

Hinc et Franciscus Suarez allicque Scholastici exponunt: « Non est hominis via ejus, » id est opera gratiæ, quæ sunt ad vitam æternam, non vult in hominis potestate sine Dei inspiratione et

auxilio, quia ad ea Deus hominem excitare debet preveniente sua gratia: si enim in naturalibus egeret directione Dei; ergo multo magis in supernaturalibus.

Imperte ergo heretici hunc locum torquent contra liberum arbitrium. Primo, quia, vel ipsi testibus, non loquitur de omni homine, sed tantum de Nabuchodonosore, q. d. Scio Nabuchodonosorem non posse venire, nec expugnare Jerusalem, nisi tu cum juveris: « Equus enim paratur ad diem belli; Dominus autem salutem tribuit, » Prov. xxi, 31. Secundo, esto loqueretur de omni homine, ut Maldonatus et alii volunt, non tamen negat liberum arbitrium, sed tantum significat, illud Dei ope indigere, et a Deo dirigi Dei quæ providentiæ subjacere: ac præsertim Judæos aliosque homines non posse evadere manus Chaldaeorum, aliorumque hostium, nisi Dei ducta et provida gubernatione.

Moraliter, discite hic in omnibus nisi Deo Deique directione; nam, ut dicitur Psalm. xxxvi: « Apud Dominum gressus hominis diriguntur, et viam ejus voluit; » et Proverb. xvi: « Cor hominis disponit viam suam; sed Domini est dirigere gressus ejus. » Unde Theodoretus exponens illud Psalm. lvi: « facta cogitatum tuum in Domino, et ipse te erudit: gubernatorem, inquit, habes Deum, et aurigam, et res tue ab illius providentiâ pendent. Nam hoc modo inconcussus manebis et immutabilis. »

Quare S. Catharina Senensis moriens suis hoc memorabile documentum reliquit: « Oportet Christianam magnam fiduciam habere de Dei providentiâ, scientem omnia quæ sibi vel aliis eveniunt, ex divina providentiâ provenire; non ex odio illius, sed dilectione eximia. » Et S. Augustinus in fine lib. I Soliloq.: « Constante, ait, Deo crede, eique te totum committe, quantum potes; noli esse velle quasi proprius, et in tua potestate,

sed ejus clementissimi et utilissimi Domini te servum esse profiteri. Ita enim te ad se sublevare non desinet, nihilque tibi evenire permittet, nisi quod tibi prosit, etiam si nescias. » Sicut ergo oculi servorum in manibus dominorum stantur, et sicut oculi ancillæ in manibus domine suæ: ita oculi nostri ad Dominum Deum nostrum tendant, et ex eo ejusque pia et sedula providentiâ semper pendeant.

Ita Deo se commisit S. Gregorius Magnus, idque in monasterio didicit, ubi se totum Deo ejusque contemplationi dedit. Unde creatus Pontifex, hæc decem annis tot et tanta tam feliciter gassit, idque infirma semper valetudine, ut legens ejus acta et vitam apud Joannem Diaconum obstupescat.

Rarum quoque exemplum refert Moschus in Prælo Spirit. cap. cxi, de nobili adolescente Constantino Constantino, cui parens moriens, omniague sua distribuens in pauperes, Christum curatorem reffuit, nec Christus eum fessit: nam et divitem et nobilem sponsam præter omnem spem procuravit. Plura hæc de re dixi Ezech. cap. xxxiii, vers. 17.

24. CORRIPE ME, DOMINE, VERUMTAMEN IN IUDICIO, V — id est moderate, cum modo et mensura, leniter et discrete: hoc enim est Hebræorum *דַּעַרְבָּן מִסְּפֹת*, id scilicet non in ira tua omnino me disperdas, et ad nihilum redigas. Hebræice, ne nos percuties, id est ad paucitatem redigas. Simile est cap. xxx, vers. 11. Est vox Jerusalem.

25. EFFUNDE. — Et verba et sententiam transtulit ex Psalm. lxxviii, 6.

JACOB — Israel, 6.

DECUS EJUS (omnem pulchritudinem et magnificentiam templi, domorum ac platearum Hierosolymæ) DISPERABUNT. — Chaldaei, Septuaginta, pro decus vertunt, pascha, id est fora aliaque loca urbis, in quibus cives, quasi oves in pasuis, omnibus deliciis pascebantur.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Jeremias minantibus sibi suis civibus in Anathoth necem et ericem, accidium nomine Dei intonat. Unde primo, refricat pactum populi cum Deo in Sina initum; eisque ob pacti violationem cladem comminatur. Secundo, Deus, vers. 14, vetat Jeremiam ne oret pro populo, qui ait: Dilectus meus in domo mea fecit scelera multa, egoque eum quasi obtinam pulchram plantavi, sed ille fecit se obstruam. Tertio, Jeremias in typo Christi ait se quasi agnum ducti ad victimam, mittique lignum in pariem ejus, vers. 19; hinc, vers. 20, implorat et impetrat Dei ultionem in suos Christusque persecutores (1).

1. Verbum quod factum est a Domino ad Jeremiam, dicens: 2. Audite verba pacti hujus, et loquimini ad viros Juda, et habitatores Jerusalem, 3. et dices ad eos: Hæc dicit Dominus

(1) Quam hoc capite legitur concionem, et probabiliter cap. seq., habitam fuisse post repertum anno decimo regni Josie librum legis (IV Reg. xxii, 3, seqq.), instauratamque solemniter a pio rege factam populum inter et Jovam (IV Reg. xxii, 3), hæc obscure arguit ad factus illud religiosè servandum adhortatio, qua hæc

ratumque solemniter a pio rege factam populum inter et Jovam (IV Reg. xxii, 3), hæc obscure arguit ad factus illud religiosè servandum adhortatio, qua hæc